

11. Marknadsekonomi och vård

1990-talet: Några aktuella årtal

- 1991** ändrades myndighetsbeteckningen Skyddskonsulent till Frivårdsmyndighet.
- 1992** fick frivården ansvaret för personundersökningar.
- 1993** infördes försöksvis samhällstjänst som alternativ till fängelsestraff. Samhällstjänsten permanentades år 1999. Halvtidsfrigivningen avskaffades och ersattes med villkorlig frigivning efter två tredjedelar av strafftiden
- 1994** startade försök med elektronisk övervakning (fotboja) som alternativ till fängelsestraff upp till tre månader. Den elektroniska övervakningen permanentades år 1999.
- 1999** infördes sluten ungdomsvård som alternativ till fängelse för ungdomar under 18 år.



Slut med statsbidragen – framtiden oviss

Under 1990-talet fick socialpolitiken inslag av marknadslösningar, köp- och säljsystem samt privatiseringar. Vårdmarknadens nya ekonomiska situation skapade problem för Skyddsvärnet.

Skyddsvärnet hade förlorat sitt statsbidrag som man fått i varierande omfattning under åren. Kjell E. Johanson skrev följande i verksamhetsberättelsen för budgetåret 1991/92:

”Det svenska samhället präglas idag av en rad ekonomiska problem. De negativa konsekvenserna drabbar många områden. Benägenheten och möjligheterna att satsa på en del av de mest utsatta grupperna minskar. Vården av alkohol- och narkotikamissbrukare har hamnat i uppenbara svårigheter. Utrymmet för socialt behandlingsarbete minskar påfallande.

Våra verksamheter utsätts idag för hård press. Trots detta kan vi upprätthålla ett utomordentligt bra arbete genom bland annat Aspen, Dåderö, öppenvårdsprojektet i Botkyrka och rattfylleriprojektet. Våra seminarier har varit uppskattade och välbesökta.

Kriminalvårdens uppsägning av avtalet med Skyddsvärnet.

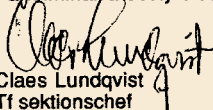
Skyddsvärnets arkiv.

Uppsägning av avtal

Mellan kriminalvårdsstyrelsen och föreningen Skyddsvärnet har träffats avtal om föreningens verksamhet m m.

Med hänsyn till att statsbidraget i dess nuvarande form kommer att upphöra har kriminalvårdsstyrelsen beslutat att säga upp avtalet. Uppsägningstiden som är minst sex månader löper t o m den 30 juni 1992.

På kriminalvårdsstyrelsens vägnar


Claes Lundqvist
Tf sektionschef

Framtiden är oviss för oss alla. Ingen kan med bestämdhet uttala sig om vad som kommer att ske. Däremot vet vi inom Skyddsvärnet vad vi vill åstadkomma. Detta måste gång på gång formuleras och konkretiseras. Delvis kan vi fortsätta på den sedan länge inslagna vägen. Men samtidigt är det nödvändigt att förutsättningslöst diskutera hur vi skall komplettera det hittillsvarande arbetet.

Skyddsvärnet är ingen byråkratisk eller detaljreglerad organisation. Våra medlemmar och anställda har därför stora möjligheter att medverka i försöksprojekt och ta nya initiativ.

Föreningen Skyddsvärnet bedriver ett omfattande socialt arbete. Våra viktigaste samarbetspartner är kriminalvården och socialtjänsten.

Alla socialt verksamma organisationer står nu inför en helt ny situation. Marknadsanpassningen drabbar även vårdsektorn och utsätter den för hårda påfrestningar. Samhällets mest utsatta grupper hamnar i ett ännu svårare läge.

Föreningen Skyddsvärnet har förlorat det ekonomiska skyddsnät kriminalvården tidigare tillhandahållit. Förr kunde vi nära nog automatiskt påräkna god beläggning på våra institutioner tack vare de organisatoriska banden med kriminalvården. Med framförallt Stockholms socialförvalt-

ning hade föreningen abonnemangsavtal som medverkade till att skapa stabilitet. Även dessa avtal är numera ett minne blott.

Personligen anser jag att Föreningen Skyddsvärnet liksom andra frivilligorganisationer skall klara sig av egen kraft och utan skyddsnet. Däremot bör de som är intresserade av våra tjänster medverka till långsiktig planering och ha förståelse för de svårigheter socialt behandlingsarbete innebär. Socialförvaltningar och andra pressas hårt av tidens ekonomiska bekymmer. De gör tvära kast i sina bedömningar och i sin verksamhetsplanering. Skyddsvärnet har drabbats av andras byråkratiska system och dåliga framförhållning.”



Kjell E. Johanson lämnade sitt ordförandeskap 1992 och efterträddes av Marianne Håkansson, dåvarande generaldirektören vid Brottsförebyggande rådet. Hon var då den första kvinnan på posten som Skyddsvärnets ordförande efter dryga 80 år.

Kjell E. Johanson lämnade sitt ordförandeskap i Skyddsvärnet år 1992 efter tio år (1982–1992).

Foto: /Scanpix.

En omorientering

Skyddsvärnet hade blivit en entreprenör bland många nyetablerade aktörer på vårdmarknaden. På grund av vikande klientunderlag fick behandlingshemmen Däderö, Sörgården och Aspen därför läggas ner. Nu, vid 1990-talets början, hade Skyddsvärnet tillgångar i några av de fastigheter där verksamheterna bedrevs. Efter långa diskussioner beslöts att fastigheten på Tegnérgatan måste säljas.

– Det var smärtsamt för hela Skyddsvärnet att avveckla Tegnérgatan, det var hemskt, minns Marianne Håkansson.

Den inom värden allmänna förskjutningen från slutna till öppna vårdformer liksom vårdens allt starkare marknadsorientering, gjorde att det var svårt att belägga platser på Skyddsvärnets institutioner. Stockholm drog in 300 000 kronor i anslag till Skyddsvärnet. Hårtill kom den snabba systemförändringen inom stat, landsting och kommun med övergång till interna köp- och säljmodeller för vård och omsorg. Denna marknadsisering av vård och omsorg, tillsammans med



Dåvarande generaldirektören vid Brottsförebyggande rådet, Marianne Håkansson, efterträdde Kjell E. Johanson på ordförandeposten i Skyddsvärnet år 1992 och fick en tuff start.

Foto: Maths Nesthlander/Scanpix.

kraftigt nedskurna statsanslag i den ekonomiska krisens spår, gjorde att abonnemangsavtalet med kriminalvården i ett enda slag upphörde vid årskiftet 1993/94. Abonnemangsavtalet, som nu försvann, hade inneburit en avtalad intäkt om 9 miljoner kronor per år. Även kommunerna gick i början av 1990-talet ifrån sina tidigare abonnemangsavtal.

– Det höll på att gå åt pipan faktiskt, minns tidigare direktorn Peter Irvell. Allt var nedläggningshotat. Det fanns inga marginaler. Under hela 1970- och 1980-talen så ”kom” det bara pengar. Det var ingen som reflekterade över det och nu förlorade vi alla våra statliga anslag över en natt.

Dåderö, Sörgården, Aspen alla behövde 90-procentig beläggning. Och kommunerna hade inte mycket pengar till att köpa platser. Varje enhet hade underskott på uppemot en halv miljon kronor. Kulmen nåddes när Kriminalvårdsverket en dag ringde och meddelade att alla anslag därifrån skulle upphöra.

– Vi var inte beredda på det, säger Peter Irvell som 1994 fick den föga tacksamma uppgiften att lägga ner alla verksamheterna utom Björka. Det var alltså sedan banken sagt nej till nya lån.

År 1995 flyttade ett sargat Skyddsvärn sitt kansli till Björka. Verksamheten var halverad.

– Att det var kris sa Kjell E. inte något om, berättar Marianne. Det var inte lätt, för vi var tvungna att göra stora förändringar. Jag var livrädd för att vi skulle tvingas till lösningar som gick ut över Skyddsvärnets själ, men vi klarade det.

Efter nerdragningarna inom föreningen och utförsäljningarna av fastigheter ägde Skyddsvärnet endast en fastighet, Björka. Förutom utslussningsarbetet på Björka inriktades verksamheten på öppenvård i form av sociala utvecklingsprogram med studier, arbetsträning och produktionsinriktat arbete. Peter Irvell skrev i verksamhetsberättelsen 1995/96:

”Samarbete med andra intressenter kommer att bli nödvändigt samtidigt som Skyddsvärnet ideologiskt kommer att kunna fortsätta hävda klienternas rätt till social rehabilitering, arbete och utbildning. När samhällets resurser blir alltmer begränsade får Skyddsvärnet en allt större betydelse för klienter som inte längre erbjuds samhällets stöd i den omfattning som var fallet fram till för några år sedan. De senaste årens utveckling ligger i linje med Skyddsvärnets tidigare historia, som i hög utsträckning präglats av orädda satsningar på nya verksamhetsformer som syftat till Hjälp till självhjälp, vilket var mottot redan år 1910.”

Peter Irvell, 37 år i Skyddsvärnet

År 2009 slutade Skyddsvärnets direktor Peter Irvell. Titeln direktor fick han som den förste på Skyddsvärnet år 1994. Men till Skyddsvärnet kom han långt tidigare år 1972, då han som nybliven jurist började på Skyddsvärnet som vikarierande skyddsassistent med ambitionen att göra en insats för samhället och framför allt för dess socialt marginaliserade medborgare.

En ny generation unga människor hade då börjat sätta sin prägel på Skyddsvärnet. Lokalerna fylldes av personer klädda i jeans och T-tröjor och med långt hår. De korrekta tjänstemännen i kavaj och slips fick träda tillbaka för den radikala 68-generationen. Men frågan är om skillnaden mellan de båda prototyperna kostym och jeans egentligen var så stor. Bakom slipsarna och den barska fasaden, fanns personer med en stark human och optimistisk människosyn. Peter Irvell minns självkritiskt:

– De gjorde egentligen mer än vi för sina klienter. Vi pratade mest och de gjorde saker i det tysta. De bullrade inte. Vi tog inte tillvara på deras erfarenhet utan tänkte att det här fixar vi!

De äldre herrarna var nog med att vara korrekta i sin verksamhet. Den nya generation som drog in på Tegnérgatan, ansåg sig inte ha några skyldigheter gentemot ett samhälle som svikit sina mest utsatta medborgare.

– Vi tyckte inte vi hade någon skyldighet gentemot förtroendevalda, övervakningsnämnder, jurister och myndigheter. Vi hade bara skyldigheter gentemot våra klienter.

Så löd tidens socialpolitiska idé hos en ung generation: De utslagna var offer för ett orimligt samhällssystem. Antingen var man lojal med systemet eller med klienterna. I praktiken innebar detta en idealisering av klienterna, som inte behövde ta så mycket ansvar själva.

– Det var väl inte så lyckat alltid, säger Peter Irvell.

”Första gången jag kom i kontakt med Skyddsvärnet var som vikarierande assistent under ett sommarlov år 1965. Man värnade hårt om klienterna. De anställda var klienternas ombudsmän gentemot myndigheterna och lämnade till exempel inte ut adresser till polisen. Man stod helt på klienternas sida. Det fanns ett otroligt klientengagemang som också var personligt.”

MARIANNE HÅKANSSON,
TIDIGARE ORDFÖRANDE I SKYDDSVÄRNET



Peter Irvell började som assistent på Skyddsvärnet år 1972. Och slutade som direktor år 2009 efter 37 års tjänst vid Skyddsvärnet.

Foto: Denny Lorenzen.

I dag kan han dock konstatera att han, liksom sina företrädare, har hållit en relativt låg profil.

– Utåt har Skyddsvärnet haft en försiktig hållning, det har varit en överlevnadsstrategi. Skyddsvärnet har alltid stått stadigt och aldrig lämnat det praktiska sociala arbetet.

–Det är en tradition att inte synas eller höras för mycket. Det Skyddsvärnet gör ska vara bra utan uppståndelse. Vi har slagit vakt om vår integritet och vi är stolta över vad vi åstadkommer. Vi förväntar oss inte heller något tack för ett bra jobb. Vi är som Fransiscanermunkar, vi jobbar på.

Skyddsvärnet, som pendlat mellan beroende och oberoende av staten, som definitivt tog sin hand från föreningen mot slutet av åttiotalet, har funnits kvar med idealitet och engagemang för en målgrupp som inte står högst upp på den sociala skalan. Men på Skyddsvärnet fortsätter man att planera för de sämst ställda.